

## ประชาธิปไตยไซเบอร์กับการพัฒนาคุณค่าของประชาธิปไตย ในประเทศไทย

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์<sup>1</sup>

ได้รับบทความ: 28 กันยายน 2562

แก้ไขบทความแล้วเสร็จ: 21 ธันวาคม 2562

ตอบรับตีพิมพ์: 23 ธันวาคม 2562

เผยแพร่: 27 ธันวาคม 2562

### บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์ในประเทศไทยและนานาชาติ ในงานศึกษารูปแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ และสร้างนิยามความหมายที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาประชาธิปไตยไซเบอร์ที่มีในปัจจุบันในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตและกิจกรรมการเมืองในโลกไซเบอร์ในประเทศไทย และการพัฒนาให้เกิดความเป็นสถาบันทางการเมืองเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าของประชาธิปไตยของไทย โดยศึกษาในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วง ปี พ.ศ. 2560-2561 ซึ่งเป็นช่วงท้ายของรัฐบาลที่มาจากการทำรัฐประหาร ก่อนการกลับเข้าสู่การเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2562 โดยการสำรวจวรรณกรรม และกิจกรรมทางการเมืองในโลกไซเบอร์ในช่วงเวลาดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่า ประชาธิปไตยไซเบอร์ (Cyber Democracy) เป็นปรากฏการณ์ของกระบวนการประชาธิปไตยที่ปรากฏขึ้นในโลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เรียกว่าพื้นที่ไซเบอร์ (Cyber Space) และแม้ว่าสังคมจะอยู่ในยุคเผด็จการ แต่ประชาชนมีความพยายามที่จะพัฒนาและใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อให้โลกไซเบอร์มีคุณค่าประชาธิปไตยมากขึ้น โดยอินเทอร์เน็ตได้ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นของประชาชน และทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด และนำเสนอนโยบายภาครัฐมากขึ้น

<sup>1</sup> ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร  
ผู้นิพนธ์ประสานงาน  
อีเมล: madpitch@yahoo.com

ในการสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดแนวทางให้ประชาธิปไตยไซเบอร์ให้กลายมาเป็นสถาบันทางการเมืองใหม่ในประเทศไทยนั้น จะต้องประกอบไปด้วย 4 มิติ ได้แก่ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาสังคมโดยการเพิ่มให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการระบอบการเมืองมากขึ้น การพัฒนาสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองให้เพิ่มมากขึ้น การสร้างระบบความมั่นคงปลอดภัยให้ประชาชนมากขึ้น และการส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งความรู้ อันจะช่วยให้เกิดการพัฒนาคูณค่าของระบอบประชาธิปไตย

**คำสำคัญ:** ประชาธิปไตยไซเบอร์/ สื่อดิจิทัล/ อินเทอร์เน็ตกับการเมือง/ คุณค่าของประชาธิปไตย

## CYBER DEMOCRACY AND THE DEVELOPMENT OF DEMOCRATIC VALUES IN THAILAND

Pitch Pongsawat<sup>1</sup>

---

**Received:** September 28, 2019

**Revised:** December 21, 2019

**Accepted:** December 23, 2019

**Available Online:** December 27, 2019

---

### ABSTRACT

This research article aims to survey and make a comparative study of the meaning of cyber democracy from various academic works and actual activities in Thailand and the international one to search for a new meaning that is useful for the Thai case. The article also aims to study the role of internet technology and political activities in the Thai cyber space that leads to democratic development via the rise a new political institution. The research was conducted between 2017-2018 which was the last moment of the coup regime before the 2019 election. The research deployed literature review

The research finds that cyber democracy is a phenomenon in which democratic activities and movements appear on the internet world or the “cyber space”. Despite the fact that Thailand had been in an authoritarian regime, people had struggled to develop and utilize internet technology to make the cyber world having more democratic value. Internet technology helps promote expression of people opinion and

---

<sup>1</sup> Assistant Professor Dr., Lecturer of Department of Government,  
Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Thailand  
Corresponding author  
E-mail: madpitch@yahoo.com

gives people more chance to participate in deciding and proposing public policy.

This research suggests four elements to develop cyber democracy into a new political institution that helps improve the quality of democracy; i.e. 1) increasing people participation in the political regime, 2) enhancing civil rights and political freedom of the citizen; 3) building people-based cyber security; and 4) promoting a learning society that help develop democratic values.

**KEYWORDS:** Cyber Democracy/ Digital Media/ Internet Politics/  
Democracy Value

## บทนำ

การเกิดการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้เข้ามาสร้างการสื่อสารแบบมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (interactive) ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร รวมทั้งช่วยสื่อสารประเด็นทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อสาธารณะที่สำคัญให้กับประชาชนทุกคน (Filzmaier, 2002)

การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ส่งผลกระทบทั้งในมิติเชิงบวกและลบ โดยเป็นเครื่องมือที่เอื้อให้พลเมืองมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว (active citizen) เมื่อพลเมืองทราบถึงศักยภาพของอินเทอร์เน็ต จะมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นพลเมืองเน็ต (netizen) และสร้างกลุ่มการเมืองใหม่ที่มีบทบาทท้าทายสถาบันทางการเมืองที่มีอยู่ ผ่านกลุ่มคนที่ติดต่อเชื่อมโยงกัน โดย “อินเทอร์เน็ต” จะทำให้เกิดพลเมืองที่ชาญฉลาด และรอบรู้ข้อมูลต่าง ๆ มีการติดต่อระหว่างเครือข่ายที่เข้มแข็ง เป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดสิทธิเสรีภาพ ผ่านการสร้างพื้นที่ในการกำหนดมติมหาชน หรือกลายเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแสดงความเห็นต่อนโยบายสาธารณะต่าง ๆ ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นตัวอย่างของ “ชุมชนบนพื้นที่เสมือน” ที่ผู้คนจากสถานที่ต่าง ๆ สามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และติดตามการดำเนินงานของนโยบายสาธารณะต่าง ๆ รวมทั้งวิพากษ์วิจารณ์กฎหมายหรือประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ และทำให้มีการแสดงออกทางการเมืองเป็นไปอย่างอิสระและสอดคล้องกับคุณค่าและอุดมคติของสังคมประชาธิปไตย (Rheingold, 1993; Bimber, 1996; Dalton, 2004)

ด้วยบทบาทที่มากขึ้นของโลกอินเทอร์เน็ต และ ต้นทุนที่ถูกลง รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของจำนวนพลเมืองเน็ต จาก 30 คนในปี พ.ศ. 2534 (National Electronics and Computer Technology Center, ม.ป.ป.) มาเป็น 47 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2561 (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) จากประชากรของประเทศ 66 ล้านคน (ประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่องจำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2561) จึงความหวังว่าจะเกิดสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยไฮเบอร์” ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในโลกอินเทอร์เน็ต ที่สร้างการเมืองที่มีการถกเถียงกันด้วยความจริง มีความลึกซึ้ง และมีความชาญฉลาด และสามารถสร้างประเด็นสาธารณะใหม่ ๆ ซึ่งอาจไม่ได้รับความสนใจจากสื่อหลักมาก่อน

อันเนื่องมาจากสื่อหลัก ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยู โทรทัศน์ มีราคาค่าผลิตที่ค่อนข้างสูง และมีพื้นที่จำกัด สื่อหลักจึงต้องเลือกประเด็นที่จะนำเสนอต่อสาธารณชน หรือเป็นประเด็นที่คาดหวังแล้วว่าคนทั่วไปจะมีความสนใจ ในแง่นี้ สื่อใหม่หรือโลกไซเบอร์จึงเป็นช่องทางที่น่าสนใจในการนำเสนอมุมมอง ประเด็น หรือความสนใจที่สื่อหลักอาจไม่เคยให้ความสนใจมาก่อน (Hauben & Hauben, 1997)

นอกจากประชาธิปไตยไซเบอร์จะมีคุณประโยชน์หลายประการ ก็มีสิ่งท้าทายหลายประเด็นที่เกิดขึ้นจากการแพร่กระจายของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต และปัญหาเดิมของโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง อาทิ การใช้อำนาจที่มากเกินไปขององค์กรภาครัฐ รวมทั้งการใช้อำนาจในการสอดส่องกำกับดูแลโลกอินเทอร์เน็ต การออกกฎหมายควบคุมการแสดงออกทางความคิดในโลกอินเทอร์เน็ต อาทิ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นการแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 รวมถึงการจับกุมผู้กระทำความผิดทางการเมืองบนโลกไซเบอร์ อีกทั้งการทุจริตคอร์รัปชันในทุก ๆ วงการก็ยังคงมีอยู่ ความขัดแย้งในสังคมยังคงรุ่มทั้งในโลกอินเทอร์เน็ตและโลกกายภาพ ฉะนั้นท่ามกลางข้อถกเถียงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพและความเป็นไปได้ของประชาธิปไตยไซเบอร์ จึงเป็นที่มาของบทความวิจัยชิ้นนี้เพื่อทำความเข้าใจการรับรู้เรื่องประชาธิปไตยไซเบอร์ในสังคมไทย และปรากฏการณ์ทางการเมืองในโลกไซเบอร์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงระยะสุดท้ายของระบอบการปกครองภายใต้คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2561)

### วัตถุประสงค์การศึกษา

1) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์ในประเทศไทยและนานาชาติ ให้ทราบการให้ความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์ในงานศึกษารูปแบบต่าง ๆ และจำแนกประเภทการวิจัยเรื่องประชาธิปไตยไซเบอร์ในสังคมไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการหาความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์ในปัจจุบันจากปฏิบัติการทางการเมืองในโลกอินเทอร์เน็ต

2) เพื่อศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตหรือไซเบอร์ที่มีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้กลายเป็นสถาบันการเมืองใหม่ในประเทศไทยและส่งเสริมคุณค่าของประชาธิปไตย

## สมมติฐานการวิจัย

1) ประชาธิปไตยไซเบอร์มีการให้คำนิยามทั้งในประเทศไทยและระดับนานาชาติโดยเชื่อมโยงกับหลักการประชาธิปไตย บนพื้นฐานหลักการของความรู้และความหลากหลายในพื้นที่สาธารณะซึ่งมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับระดับต่ำกว่าชาติ ระดับชาติ และระดับโลก โดยประชาธิปไตยไซเบอร์มีส่วนส่งเสริมให้เกิดสังคมโลก (Global society) และประชาธิปไตยในระดับโลก (Global democracy) และช่วยเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่ช่วยให้รัฐบาลสามารถมีกระบวนการกำกับดูแลในรูปแบบใหม่ และสาธารณชนสามารถใช้โครงสร้างเทคโนโลยีใหม่ในการกำกับดูแลรัฐได้เช่นกัน

2) บทบาทของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต และการกำเนิดพื้นที่ไซเบอร์มีผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยโดยแบบแผนของกิจกรรมทางการเมืองที่เกิดในโลกใหม่นี้ มีแนวโน้มจะพัฒนาเป็นสถาบันการเมืองใหม่ เนื่องจากอินเทอร์เน็ตเป็นกลไกในการสร้างพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) และการส่งเสริมศักยภาพทางการเมือง ที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหบางประการของสถาบันการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) โดยสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถกลายเป็นเครื่องมือในการรับฟังความเห็นของประชาชนได้ทั่วประเทศได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และกว้างขวาง ในการส่งต่อความเห็น กระจ่ายข้อมูลข่าวสาร เฝ้าระวัง และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล หากพบว่ารัฐบาลไม่สามารถทำกิจกรรมที่เป็นที่ปรารถนา หรือมีปัญหากับนโยบายบางประการ แม้แต่ในระบอบเผด็จการที่มีข้อจำกัดด้านเสรีภาพอยู่อย่างมีนัยยะสำคัญ

## ขอบเขตที่ครอบคลุมในงานวิจัย

ศึกษา วิเคราะห์ และทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยไซเบอร์ บทบาทของอินเทอร์เน็ตกับการเมือง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนรวบรวมสถานการณ์ด้านการแสดงออกผ่านโลกอินเทอร์เน็ต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแสดงความเห็นทางการเมือง หรือการมุ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย ในช่วง พ.ศ. 2560-2561 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายก่อนที่จะมีกระบวนการจัดการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2562

## ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) การรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยไซเบอร์ ทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ได้คำนิยามปฏิบัติการ (Operational Definition) และให้คำว่าประชาธิปไตยไซเบอร์ มีความหมายที่แน่นอนมีขอบเขตเป็นอย่างเดียวกัน เพื่อเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการวิจัย

2) พัฒนามิติของการวิเคราะห์เพื่อการสร้างตัวชี้วัดเพื่อสร้างแนวทางในการให้ประชาธิปไตยไซเบอร์เป็นสถาบันทางการเมืองใหม่ (New Institution) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยึดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ

## วิธีการศึกษา

บทความวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทั้งเอกสารขั้นต้นและชั้นรอง เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ และแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสถานการณ์ด้านการแสดงออกซึ่งความเห็นทางการเมือง หรือความคิดเห็นในเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตยไซเบอร์” ที่เกิดขึ้นในประเทศและระหว่างประเทศ และเรียบเรียงผลการวิเคราะห์และการอภิปรายโดยใช้วิธีการพรรณนา (Description)

## ผลการศึกษา

1. การศึกษาเปรียบเทียบความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์ในประเทศไทยและนานาชาติ ให้ทราบการให้ความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์ในงานศึกษารูปแบบต่าง ๆ และจำแนกประเภทการวิจัยเรื่องประชาธิปไตยไซเบอร์ที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางการเมืองในโลกไซเบอร์ในช่วงเวลาการวิจัย

### 1.1 ความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์

เมื่อพิจารณาถึงคำว่าไซเบอร์ พจนานุกรม Merriam-Webster อธิบายคำว่า Cyber หมายถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์ หรือ เครือข่ายคอมพิวเตอร์ เช่น อินเทอร์เน็ต อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบคำ ๆ นี้แล้วพบว่าคำว่าไซเบอร์ มีที่มาที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน โดยนิวัติ เนียมพลอย (2556) ได้กล่าวถึงความหมายของไซเบอร์ ตามคำจำกัด

ความของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช. หรือ NSTDA) ว่าเป็นคำที่กร่อนมาจากคำว่าไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics) และมีความหมายว่าเกี่ยวข้องกับระบบเครือข่ายและสังคมเครือข่ายสากลทั่วโลก เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) และยังมีกรให้ความหมาย “สารสนเทศ (Virtual) เสมือนจริงที่ถูกสร้างขึ้นหรือเกิดขึ้นเอง”

ส่วนการนำคำว่า ไซเบอร์ มาใช้กับประชาธิปไตยนั้น Barth และ Schlegelmilch (2014) ได้อธิบายถึง ประชาธิปไตยไซเบอร์ ไว้ว่า การศึกษาประชาธิปไตยในยุคที่ผ่านมามักจะเน้นไปที่เรื่องของการค้นหาการดำรงอยู่ของประชาธิปไตยในสังคมหรือระบอบการเมืองหนึ่ง ๆ ในขณะที่การศึกษาประชาธิปไตยในปัจจุบันจะเน้นไปที่เรื่องของการค้นหาคุณภาพของประชาธิปไตย และการจัดลำดับประเทศต่าง ๆ ผ่านระดับของคุณภาพประชาธิปไตย และพบว่าในโลกนี้ประเทศที่มีคุณภาพประชาธิปไตยสูงนั้นมีไม่มากนัก และ ประเทศที่มีคุณภาพประชาธิปไตยต่ำนั้นอาจจะมียกระดับของคุณลักษณะของเผด็จการสูง ฉะนั้น จากคำจำกัดความดังกล่าว ทำให้การพูดถึงพื้นที่ไซเบอร์นั้นมักจะเน้นไปที่เรื่องของพื้นที่เสมือนที่ถูกสร้างขึ้นและประกอบไปด้วยตัวแทนในโลกไซเบอร์ และทำการติดต่อสื่อสารกันในพื้นที่หนึ่ง ๆ ที่มีลักษณะเหมือนจักรวาล (Universe) หรือเครือข่าย

แม้ว่าจะมีการพูดถึงประชาธิปไตยไซเบอร์กันอยู่ในที่ต่าง ๆ มากมาย และให้คำจำกัดความที่แตกต่างหลากหลายกันไป แต่โดยพื้นฐานแล้ว ประชาธิปไตยไซเบอร์นั้นประกอบไปด้วยประเด็นที่เกี่ยวข้องกันระหว่างเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร (Information Technology) และกระบวนการต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตย (The Processes in a Democracy) เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การแข่งขันกันในบรรยากาศการเลือกตั้ง หรือกระบวนการต่าง ๆ ในการบริหารราชการแผ่นดิน นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่า ประชาธิปไตยไซเบอร์ที่มีเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหรือสื่อกลางนี้จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำให้สิทธิพลเมืองมีเพิ่มขึ้นและเข้มแข็งมากขึ้น

ประชาธิปไตยไซเบอร์จึงถูกนับเข้าเป็นหนึ่งในนวัตกรรมใหม่ของการออกแบบประชาธิปไตยที่มีศูนย์กลางที่สังคม (Societal Democracy) ได้แก่ การสร้างประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ (E-Democracy) และยังเชื่อมโยงไปที่นวัตกรรมทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ และการพูดถึงอนาคตของประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยไซเบอร์ไม่ได้ถูกศึกษาแยกออกจากประชาธิปไตยในแบบอื่น ทั้งนี้ Campbell และ Carayannis (2014) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงกับ

ประชาธิปไตยในแบบอื่น และสรุปได้ว่า ประชาธิปไตยไซเบอร์นั้นมีความเชื่อมโยงกับ ประชาธิปไตยที่มีฐานบนเรื่องของความรู้ (Knowledge Democracy) ด้วยเหตุนี้ สังคมที่มี พัฒนาการไปสู่สังคมที่มีรากฐานในเรื่องของเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า และเศรษฐกิจความรู้ (Knowledge Economy) ซึ่งเป็นสังคมในรูปแบบใหม่ จำต้องพึงพาลักษณะของ ความหลากหลายทางสังคม หรือ ความเป็นพหุนิยม (Pluralism) ซึ่งจะนำไปสู่ทิศทางการ แข่งขัน ความร่วมมือ และ กระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ ในวิวัฒนาการของสังคมเช่นนี้ ประชาธิปไตยไซเบอร์ จะเข้ามาขยายผลและเร่งเร้าให้ประชาธิปไตยที่มีพื้นฐานบนความรู้ และความหลากหลายเหล่านั้น กล่าวคือ ประชาธิปไตยไซเบอร์จะถูกเชื่อมโยงเข้ากับ ประชาธิปไตยในภาพรวมโดยการก่อรูปโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสาร (IT-based Infrastructure) และ พื้นที่สาธารณะ (Public Space) ชนิดใหม่และมีคุณภาพแบบใหม่ เนื่องมาจากโครงสร้างการสื่อสาร ประกอบกับลักษณะของ “สาธารณชน” ที่มีฐานบนเรื่อง ของสื่อและวัฒนธรรม (Media-based and Culture-based Public) ซึ่งถือเป็นส่วนที่ ขยายออกมาจากประชาสังคม (Civil Society) อันทำให้การผลิตที่พึงพิงกับการสร้าง ความรู้ และนวัตกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้

ฉะนั้น ประชาธิปไตยไซเบอร์ จึงมีจุดแข็งที่สำคัญที่สามารถแก้ไขข้อจำกัด บางประการของประชาธิปไตยตัวแทนได้ (Wilkinson, 2018) โดยเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกให้กับนักการเมืองที่อาจจะเปิดช่องทางของอินเทอร์เน็ตในการรับฟัง ความเห็นจากประชาชน โดยเป็นเครื่องมือในการรับฟังความเห็นของประชาชนได้ ทั่วประเทศได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และกว้างขวาง โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางไปยัง ภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ในการส่งต่อความเห็น กระจายข้อมูลข่าวสาร เฝ้าระวัง และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล หากพบว่ารัฐบาลไม่สามารถทำ กิจกรรมที่เป็นที่ปรารถนา หรือมีปัญหาเกี่ยวกับนโยบายบางประการ การแสดงความคิดเห็น ดังกล่าวสามารถเสนอต่อผู้แทนของตนได้ทันที

## 1.2 มุมมองบวกและลบต่อประชาธิปไตยไซเบอร์ เทคโนโลยีดิจิทัล และ อินเทอร์เน็ต

เมื่อพิจารณาในมุมกว้าง รวมเอาเรื่องเทคโนโลยีดิจิทัล และ การสื่อสารผ่าน อินเทอร์เน็ต การให้นิยามความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์เกิดขึ้นตั้งแต่ เซอร์ ทิม เบอร์เนอร์ส-ลี (Sir Tim Berners Lee) ได้คิดค้นเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในปี ค.ศ.1989 ที่ทำให้อินเทอร์เน็ตจากเดิมที่เคยอยู่กันเป็นเอกเทศ สามารถเข้ามา

เชื่อมโยงติดต่อ ส่งข้อมูลกันได้ ทำให้โลกที่มีอินเทอร์เน็ตไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป โดยมูลนิธิ World Wide Web กล่าวว่า การใช้งานอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นมาจากการคิดค้นของทีม อยู่บนพื้นฐานของคุณค่าต่าง ๆ ได้แก่ การกระจายอำนาจ การไม่เลือกปฏิบัติ การออกแบบจากล่างขึ้นบน ความเป็นสากล และความเป็นเอกฉันท์ (World Wide Web Foundation, 2018) ซึ่งหากพิจารณาคุณค่าต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เห็นว่า อินเทอร์เน็ตมีคุณค่าที่สอดคล้องต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

ในยุคแรก ๆ นั้น ประชาชนทั่วไปสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีบนอินเทอร์เน็ตบนพื้นฐานของความเป็นสากล และปราศจากการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย โดยนักวิชาการเช่น Rheingold (1993) Shapiro (1999) Margolis (2007) และ Côté (2004) ซึ่งได้ศึกษาการแสดงความคิดเห็นบนโลกออนไลน์อยู่หลายกรณี ต่างพากันมองเห็นว่า การแสดงความคิดเห็นบนสื่อดิจิทัลช่วยสร้างคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย ช่วยสร้างช่องทางในการแสดงความเห็น และช่วยสร้างพลเมืองที่ตื่นรู้ และช่วยแก้ไขปัญหาทางการเมือง โดยสร้างพื้นที่ใหม่ที่ไม่มีขอบเขตดินแดน มีความเท่าเทียม และไม่ถูกควบคุมจากรัฐ

ในแง่นี้ นักวิชาการเหล่านั้นจึงมองว่า การแสดงความคิดเห็นบนอินเทอร์เน็ต ได้ขยายช่องทางการใช้เสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีเครือข่ายสังคม (Social Networking Technologies) กำลังถูกนำไปใช้สร้างชุมชนออนไลน์ที่ทรงพลังและมีอิทธิพลในการรณรงค์ทางการเมือง (Political Campaigns) สามารถสร้างข่าวใหญ่ ๆ นำหน้าสื่อกระแสหลัก และช่วยให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ได้มากขึ้น ประชาชน องค์กร และผู้ที่พักอาศัยในเขตพื้นที่เดียวกันสามารถใช้อุปกรณ์มือถือ (Handheld Devices) ในการระบุถึงความต้องการของชุมชนและสามารถตรวจสอบการทำงานของเทศบาลได้ผ่านเทคนิคการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วมต่าง ๆ (Participatory Audit Techniques) ตัวอย่างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอันทันสมัยได้มีส่วนทำให้ประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งการมีสิทธิเสรีภาพของตนเองอย่างเป็นรูปธรรมและมีความหมาย และมีส่วนสำคัญในการทำให้ประชาธิปไตยในหลายพื้นที่มีชีวิตชีวาและมีคุณภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ดี นักวิชาการบางส่วนมองว่า การแสดงความคิดเห็นบนโซเชียลมีเดียมีปัญหาในเรื่องคุณภาพของการแสดงความเห็น เช่น Fajemisin (2012) ได้เสนอข้อมูลที่ว่า

ประชาชนมีแนวโน้มที่จะใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่ผิด โดยประชาชนจำนวนมากโพสข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง หรือใส่ร้ายกันผ่านทางสื่อดิจิทัล นักวิเคราะห์ทางการเมืองผู้นี้ประเมินว่ามีผู้ที่ใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่ไม่ถูกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในประเทศที่เพิ่งมีการเปลี่ยนผ่านไปเป็นประชาธิปไตย ที่การแข่งขันทางการเมืองยังคงเป็นไปนอกกรอบสถาบันการเมือง เช่นเดียวกับที่มีการพบว่า มีการใช้อินเทอร์เน็ตไปเป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางการเมืองด้วยความรุนแรงในหลาย ๆ ส่วนของโลก เช่น อิตาลี กรีซ อียิปต์ ลิเบีย และซีเรีย ซึ่งแม้ว่ารัฐบาลในประเทศเหล่านี้จะบกพร่องในเรื่องการให้สิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย แต่การทำลายทรัพย์สินและชีวิตของประชาชนด้วยตนเอง เพื่อการทำลายล้างรัฐบาลก็ไม่ใช่วิธีทางออกที่ถูกต้อง ความเป็นจริงก็คือ ประชาชนได้ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการต่อต้านรัฐบาลจนนำไปสู่การใช้ความรุนแรง ซึ่งไม่เฉพาะขอบเขตในดินแดนของรัฐของตนเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดความรุนแรงในรัฐอื่น ๆ ด้วย

นอกจากสื่อดิจิทัลจะถูกใช้ในการสร้างความรุนแรงแล้ว ในอีกแง่มุมหนึ่ง สื่อดิจิทัลถูกมองว่ากลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจในการปลูกฝังความเชื่อและควบคุมพฤติกรรมของประชาชนผ่านระบบตรวจสอบสื่อต่าง ๆ อย่างเข้มงวด จึงเป็นที่มาของการจำกัดช่องทางการรับรู้และแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการคุกคามความเป็นส่วนตัวโดยการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลผ่านเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ต่าง ๆ นอกจากนี้การวิเคราะห์ของ The Economist (2016) ยังมองว่าสาเหตุของการเพิกเฉยต่อความจริงนั้นมาจากบทบาทของการเคลื่อนไหวภาคประชาชน (Populist movement) ที่อยู่บนแพลตฟอร์มของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ซึ่งทำให้ปัจเจกบุคคลมีโอกาสมากขึ้นที่จะสร้างกระบวนการความคิดของตัวเองอยู่บนพื้นฐานของ “ความเห็น” และ “อคติ” ซึ่งผู้นำการเมืองหลายคนพร้อมที่จะกระตุ้นให้เกิดความคิดเช่นนี้อยู่แล้ว

ในกลุ่มนักวิชาการที่มีความเห็นในแง่ลบต่อสื่อดิจิทัลในโลกประชาธิปไตยนั้น Lynch (2013) ได้วิเคราะห์ผลกระทบด้านลบของประชาธิปไตยไซเบอร์ กรณีศึกษาอาหรับสปริง ว่า ประชาธิปไตยไซเบอร์ มีศักยภาพแค่เพียงการเป็นช่องทางที่นัดแนะหรือชักชวนให้คนมารวมกันชุมนุมประท้วงมากกว่าเรื่องของการก่อร่างสร้างประชาสังคมและพรรคการเมือง ซึ่งเป็นสถาบันการเมืองที่ถาวร นอกจากนี้เขายังวิเคราะห์ว่าในหลายกรณี ขบวนการทางสังคมที่มีพื้นฐานจาก Social Media อาจจะไม่มีความพร้อมในการที่จะเผชิญกับการค้นหาผู้นำการเปลี่ยนแปลง การมียุทธศาสตร์ที่

เป็นเอกภาพ หรือ สนใจในกระบวนการประชาธิปไตยอย่างเป็นระบบ การชุมนุมประท้วงอาจจะเน้นไปในทิศทางของเครือข่ายแห่งการสะท้อนให้เห็นความโกรธแค้น ซึ่งซึ่ง ประชาธิปไตยไซเบอร์กลับเป็นผลลบต่อประชาธิปไตย ทำให้เกิดการแบ่งขั้วในแบบที่เต็มไปด้วยอันตราย (Dangerous Polarization) และทำให้คู่ขัดแย้งนั้นถอยกลับไปสู่ตำแหน่งของการเผชิญหน้า และโจมตีกันด้วยคำพูดและโวหาร มากกว่าที่จะร่วมกันสร้างพื้นที่ในการมาสนทนากัน

### 1.3 ความหมายของประชาธิปไตยไซเบอร์ในสังคมไทย

นักวิชาการหลายคนในไทยศึกษาการแสดงความเห็นบนสื่อดิจิทัลเช่นกัน โดยจากการสำรวจเอกสารในช่วงระยะเวลาราวทศวรรษกว่าที่ผ่านมาจะสามารถแบ่งการศึกษาสื่อดิจิทัลที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยได้เป็น 3 ประเภท ประเภทที่หนึ่งเป็นการศึกษาผลกระทบของประชาธิปไตยหลังจากการใช้อินเทอร์เน็ต โดยการศึกษาบางส่วนมองว่า อินเทอร์เน็ตได้ทำให้เกิดการขยายตัวของการแสดงความคิดเห็นได้จริง ๆ และในแง่สื่อดิจิทัล หรือการแสดงความเห็นบนอินเทอร์เน็ตได้ส่งเสริมคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย เช่น ยุทธพร อิศรชัย (2544) และ รัชนิกร ทองทิพย์ (2548) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของ ณัฐกานต์ กุลณรงค์ (2551) ซึ่งมีการเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนว่าสื่อดิจิทัลได้เป็นช่องทางเลือกของผู้ที่มีความเห็นแตกต่างจากรัฐบาล เนื่องจากสื่อหลัก (เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์) ที่มักจะถูกควบคุมโดยรัฐบาล ในขณะที่งานของ ชาญชัย ชัยสุขโกศล (2552) ได้เสนอแนะว่า อินเทอร์เน็ตจะนำมาซึ่งการต่อสู้ทางการเมืองแบบสันติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ส่งเสริมคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งงานศึกษาประเภทนี้สอดคล้องกับการมองอินเทอร์เน็ตในแง่ของการสร้างคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย

งานศึกษาประเภทที่สอง มองสื่ออินเทอร์เน็ตแตกต่างออกไปจากประเภทแรก โดยมองว่า ในบางกรณี อินเทอร์เน็ตกลายเป็นช่องทางที่ลดทอนคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะเรื่องความมั่นคง และการสร้างประทุษวาจา ซึ่งเป็นช่องทางในการสร้างการแบ่งขั้วอย่างรุนแรง และการโจมตีกันด้วยข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จ

งานศึกษาประเภทดังกล่าว เช่น กานต์ ชิวสาธน์ (2556) มองว่า ปรากฏการณ์บางอย่างบนโลกโซเชียลทำได้แค่การกระหน่ำกระแสมั่ว โดยไม่ได้สร้างคุณค่าที่แท้จริงให้กับระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้งานวิจัยของคณะกรรมาธิการการทหารวุฒิสภา (2555) มองอินเทอร์เน็ตในฐานะเครื่องมือที่จะสร้างผลลบต่อความมั่นคงของ

ชาติใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านสังคม ด้านการทหาร และปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในขณะที่มีทนา นันตา (2556) และ สุธาสนี พลอยขาว (2551) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารความเกลียดชังบนยูทูบภาษาไทย และ กระดานสนทนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบด้านลบของประชาธิปไตยจากสื่อดิจิทัล

งานวิจัยประเภทสุดท้าย เป็นงานวิจัยที่เล็งเห็นปัญหาของอินเทอร์เน็ตในฐานะเครื่องมือของภาครัฐ หรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ ที่เข้ามาละเมิด หรือกำกับเสรีภาพหรือความเป็นส่วนตัวของประชาชน โดยพิรธรอง รามสูตร และนิธิมา คณานินันท์ (2547) พบว่า การปิดกั้นเว็บไซต์ และการใช้กฎหมายเป็นหลักในการควบคุมหรือสร้างบรรทัดฐานในการแสดงความคิดเห็นบนโลกออนไลน์ เป็นแนวทางที่ไม่เหมาะสมในระยะยาว และเสนอแนะว่า รัฐ หรือ สังคม ควรจะมีแนวทางที่ไม่ใช้กฎหมาย มาสร้างมาตรฐานเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นบนสื่อออนไลน์ หรือสื่อสังคม หรืออาจพิจารณานำชุดคุณค่าทางสังคมอื่น ๆ เช่น วัฒนธรรม จารีต ความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ หรือความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยืดหยุ่นและยอมรับร่วมกันมาเป็นเครื่องมือในการกำกับในการแสดงความคิดเห็นบนโลกออนไลน์มากกว่า

งานวิจัยของพิรธรอง รามสูตร และ นितिมา คณานินันท์ สอดคล้องกับการค้นพบของ สาวตรี สุขศรี (2555) ที่ได้มองเห็นช่องว่างของการบังคับใช้กฎหมายในการควบคุมอินเทอร์เน็ตว่า ได้ทำให้เกิดผลเสียต่อทั้งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนต่อประชาชนด้วยกัน ซึ่งในการศึกษาของสาวตรี ได้พบผลกระทบจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และนโยบายของรัฐกับสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยได้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของการใช้ มาตรา 14(1) ในฐานความผิดหมิ่นประมาทไว้ว่า เป็นการบังคับใช้กฎหมายที่ซ้ำซ้อน เนื่องจากความผิดฐานหมิ่นประมาทมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาอยู่แล้ว มีอัตราโทษที่สูง โดยความผิดตามมาตรา 14(1) มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ปรับไม่เกิน 100,000 บาท ขณะที่ความผิดฐานหมิ่นประมาทมีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 20,000 บาท ความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา มีอัตราโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 2 ปี ปรับไม่เกิน 200,000 บาท เมื่อนำ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 14(1) มาใช้ฟ้องร้องในประเด็นการหมิ่นประมาทจึงทำให้จำเลยต้องแบกรับอัตราโทษที่หนักขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นคดีที่ยอมความไม่ได้ คดีหมิ่นประมาทเป็นความผิดต่อส่วนตัว คดีจำนวนไม่น้อยเมื่อขึ้นสู่ชั้นศาลแล้วสามารถตกลงชดเชยค่าเสียหาย หรือกล่าวขอโทษ

กัน ก็ทำให้คดีความจบกันไปได้ แต่ความผิด พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 14(1) ไม่ใช่ความผิดที่ยอมความได้ แม้ผู้เสียหายกับจำเลยตกลงกันได้จนคดีหมิ่นประมาทจบลงแล้ว ความผิดตามมาตรา 14(1) ก็ยังต้องดำเนินคดีต่อไป ส่งผลกระทบต่อตัวจำเลยและทำให้คดีรกรงศาลโดยไม่จำเป็น งานวิจัยของสาวตรี สุขศรี (2555) ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ สุวิภา อ่อนพิง (2554) ซึ่งพบว่า ได้เกิดมาตรการทางสังคมต่อผู้กระทำความผิด เช่น การล่าแม่มด แต่การตีความคำว่าความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนไม่ควรนำมาใช้ トラบดีที่การแสดงความคิดเห็นหรือการแสดงออกใด ๆ ยังอยู่ในกรอบของกฎหมาย และผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตต้องมีส่วนรับผิดชอบหากมีการกระทำความผิดด้าน พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสถาบันทางการเมืองและการปกครองในช่วงที่ผ่านมา ที่หลายประเด็นเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของโลกไซเบอร์ เช่น การออกกฎหมายจำนวนมากที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในโลกอินเทอร์เน็ต ความตั้งใจในการควบคุมอินเทอร์เน็ตโดย การบล็อก สแกน และตรวจสอบการใช้งานของรัฐบาล และการดำเนินคดีทางการเมืองต่อกิจกรรมทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับการแสดงความคิดเห็นในโลกไซเบอร์นั้น ทำให้การแสดงความคิดเห็นบนสื่อดิจิทัลเป็นเรื่องที่สุมเสี่ยงและทำให้กิจกรรมในโลกไซเบอร์ โดยเฉพาะประชาธิปไตยในโลกไซเบอร์ถูกมองด้วยสายตาหวาดระแวงและกลายเป็นเรื่องของอาชญากรรม (Criminalization of Cyberspace) อินเทอร์เน็ตถูกใช้เป็นเครื่องมือของภาครัฐในการกีดกันหรือจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกของปัจเจกบุคคล และยังเป็นเครื่องมือของภาคเอกชนในการป้องกันการตรวจสอบของสื่อมวลชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพลังอีกด้านหนึ่งของอินเทอร์เน็ต

ตัวอย่างของกรณีที่รัฐได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของประชาชนไทย เช่น กองทัพเรือฟ้องบริษัทภูเก็ทหวาน (ประชาไท, 2558) กรณีพระสนิทวงศ์ โพสเฟซบุ๊กวิจารณ์ดีเอสไอ (ไทยรัฐออนไลน์, 2560) กรณีคุณนิศราวัลย์โพสต์ข้อมูลเรื่องซ่อมทหารเกณฑ์ (ประชาไท, 2560) นอกจากนี้ยังมีกรณีที่เอกชนเกี่ยวข้องกับการละเมิดกันเอง เช่น กรณีโรงงานผลไม้กระป๋องกับอานดี้ ฮอลล์ (ไทยรัฐออนไลน์, 2559) และกรณีคุณสมลักษณ์โพสต์เฟซบุ๊กวิจารณ์เหมืองทองคำ จังหวัดพิจิตร (ประชาไท, 2559) เป็นต้น

#### 1.4 บทสรุปของความหลากหลายในนิยามประชาธิปไตยไซเบอร์ เพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์การเมืองไซเบอร์ของไทย

ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยไซเบอร์นั้นเกาะเกี่ยวกับเรื่องของเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารในโลกอินเทอร์เน็ตอย่างแนบแน่น และมักใช้คำทั้งสามคำนี้ทดแทนกันในบางครั้ง นอกจากนี้ ประชาธิปไตยไซเบอร์นั้นยังขยายและเชื่อมโยงกับโลกทางกายภาพนอกอินเทอร์เน็ตอย่างสลับซับซ้อน จากยุคแรกที่แนวคิดด้านบวกในเรื่องของความเป็นเนื้อเดียวกันระหว่างประชาธิปไตยกับเทคโนโลยีดิจิทัล การสื่อสารในโลกอินเทอร์เน็ต และพื้นที่ไซเบอร์ มาสู่เรื่องของการตั้งข้อสังเกตถึงอิทธิพลในด้านลบของการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อเสรีภาพของประชาชนในสังคมนั้น

ในกรณีของสังคมไทย มุมมองและงานวิจัยว่าด้วยเรื่องประชาธิปไตยไซเบอร์ เทคโนโลยีดิจิทัล และการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตนั้นไม่ได้มีลักษณะเพียงแค่การพูดถึงผลกระทบทางบวกหรือลบเท่านั้น (แม้ว่าในช่วงแรก ๆ จะเน้นไปในทางบวก) แต่การตั้งคำถามในเรื่องผลกระทบทางลบและอุปสรรคของการลงหลักปักฐานให้ประชาธิปไตยไซเบอร์มีความเป็นสถาบันและส่งเสริมคุณค่าของประชาธิปไตยนั้น มีความเชื่อมโยงกับการถดถอยของประชาธิปไตยในช่วงที่ผ่านมา ทั้งในส่วนของความขัดแย้งทางการเมืองที่คุกรุ่น และทวีความรุนแรง รวมทั้งระบอบการรัฐประหารที่ทำให้การสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตถูกจับจ้องและโยนความผิดให้ ผ่านการออกกฎระเบียบและดำเนินคดีทางกฎหมายในส่วนของการจัดการทางการเมืองที่เกิดขึ้นในโลกไซเบอร์ โดยเฉพาะในส่วนของ การแสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ยังพบเรื่องของการไม่ดำเนินคดีกับผู้ที่สนับสนุนรัฐบาลในการเผยแพร่ความเห็นและทัศนะทางการเมืองในโลกไซเบอร์ด้วยมาตรฐานเดียวกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยในการยึดอำนาจการเมือง และปิดกั้นเสรีภาพ

#### 2. การศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตหรือไซเบอร์ที่มีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้กลายเป็นสถาบันการเมืองใหม่และการส่งเสริมคุณค่าของประชาธิปไตยในประเทศไทย

แม้ว่าเสรีภาพในโลกไซเบอร์จะมีอยู่จำกัดในปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตหรือไซเบอร์ที่มีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย พบว่า มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย โดยเฉพาะการก่อตัวของพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ที่ทำให้อินเทอร์เน็ตได้

กลายเป็นพลังอำนาจใหม่ที่เปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในรูปแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน นอกจากนี้แล้วยังมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ได้รับผลกระทบมาจากอินเทอร์เน็ตอีกอย่างน้อย 3 ประการ

1. ทิศทางที่นักการเมืองสามารถเข้าถึงผู้สนับสนุนทางนโยบายของตนได้อย่างตรงไปตรงมา จากเดิมที่การสื่อสารทางการเมืองจากนักการเมืองไปยังประชาชนทำได้โดยผ่านสื่อด้านเดียว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ หรือวารสารต่าง ๆ หรือการพบปะประชาชนบนท้องถนน ประตูป้าน หรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ

2. อินเทอร์เน็ตได้ไปเปลี่ยนแปลงแนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จากเดิมที่ประชาชนมีส่วนร่วมแค่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การลงประชามติในประเด็นต่าง ๆ การจัดทำเวทีสาธารณะ หรือการประชุมทางการเมือง ตลอดจนการเขียนข้อร้องเรียนผ่านหน่วยงานต่าง ๆ แต่อินเทอร์เน็ตได้เชื่อมโยงการมีส่วนร่วมเหล่านี้ให้อยู่ในสายตาสาธารณะมากขึ้น ซึ่งได้ทำให้การแสดงออกทางการเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็วและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้น

3. อินเทอร์เน็ตได้สร้างผู้เล่นใหม่ในทางการเมือง จากเดิมที่ผู้เล่นที่ทรงอิทธิพลในทางนโยบายถูกจำกัดแค่ผู้กำหนดนโยบายกลุ่มหนึ่ง ซึ่งความเห็นทางการเมืองไปในทิศทางที่จำกัด แต่อินเทอร์เน็ตได้ทำให้ผู้เล่นทางการเมืองมีความหลากหลายมากขึ้น และประเด็นทางการเมืองถูกจับตาจากภาคส่วนที่หลากหลายมากขึ้น

การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการขับเคลื่อนเพื่อเปลี่ยนแปลงประเด็นนโยบายสาธารณะในช่วงระบอบเผด็จการ มีการกระทำการผ่านแพลตฟอร์มที่ประชาชนได้ออกมาแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เป็นการขยายพื้นที่ประชาธิปไตยโดยเฉพาะในระดับพื้นที่ไซเบอร์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะ อาทิกรณี “โครงการอาหารกลางวันเด็ก” ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับความสนใจจากสื่อออนไลน์จนกลายเป็นปรากฏการณ์ของสังคมในปี พ.ศ. 2561 เนื่องจากได้มีการนำงบประมาณจากโครงการดังกล่าวไปใช้ผิดวิธีโดยมีการเผยแพร่คลิปว่า โรงเรียนบ้านท่าใหม่ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ให้นักเรียนรับประทานอาหารกลางวันเป็นขนมจิ้นราดน้ำปลาเป็นเวลาหลายวัน ซึ่งอาหารดังกล่าวเป็นอาหารที่ไม่มีคุณค่าทางอาหารเพียงพอ และมีความขบถมาหากล่าวจะเป็นการใช้งบประมาณที่ไม่ถูกต้อง และเมื่อคลิปนั้นได้ถูกแชร์อย่างเปิดเผยในโลกออนไลน์ ได้ส่งผลกระทบกระเทือนต่อการบังคับใช้นโยบายของรัฐ เหตุการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่การตอบสนองจากโลกสังคมออนไลน์ โดยนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ดังกล่าว โดยออกมาพูดถึงเหตุการณ์ดังกล่าวว่าได้มีการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดไปแล้ว ส่วนตัวของพลเอกประยุทธ์เองได้มีการตรวจสอบเพิ่มเติมไม่ให้เกิดการทุจริตเช่นนี้ขึ้นอีก (ข่าวสด, 2561)

นอกจากนี้ยังมีกรณีการทุจริตเงินช่วยเหลือคนจน ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากที่นักศึกษาฝึกงานคนหนึ่งนำเรื่องไปร้องเรียนที่สำนักเลขาธิการ คสช. ในช่วงที่กำลังเริ่มตรวจสอบนั้น อาจารย์ที่มหาวิทยาลัยที่ส่งเธอไปฝึกงานได้โพสต์เฟซบุ๊กในเชิงการตำหนิการกระทำของเธอ ซึ่งจากการโพสต์ของอาจารย์ท่านนั้น ทำให้มีความเห็นหลากหลายความเห็น ส่วนใหญ่พูดถึงเธอว่า การกระทำของเธอควรจะได้รับการยกย่อง จากโพสต์ดังกล่าวทำให้มีการแสดงความคิดเห็นในวงกว้าง มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก และทำให้สังคมได้ติดตามความคืบหน้าของเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง และมีการแชร์ข่าวการกระทำของเธอออกไป โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่ยังได้ติดตามข่าวสารดังกล่าวอย่างไม่ลืมหูลืมตา เหตุการณ์ดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดการแถลงการณ์ของกลุ่มเครือข่ายนิสิตเพื่อปกป้องสิทธิและความยุติธรรม เรียกร้องให้ผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัยให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริง (กรุงเทพธุรกิจ, 2561) และได้มีการลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงจาก คสช. และ ป.ป.ท. (ไทยรัฐออนไลน์, 2561)

ขณะที่ในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2561) ยังศึกษากรณีอื่น ๆ ด้วย อาทิ การรณรงค์ต่อความเข้มงวดของกฎหมายการห้ามนั่งท้ายรถกระบะ (MGR online, 2560 ข) การปฏิรูปธรมเหล็ก (MGR online, 2560 ก) การขอคืนพื้นที่สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา (สวนพระราม 3) (Thawinee C., 2560) และการต่อต้านชิงเกิดเกดเวย์ (ไทยรัฐออนไลน์, 2558) ประเด็นเหล่านี้ทำให้เห็นว่า อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่ทำให้ประชาชนได้สื่อสารกับรัฐบาล และกดดันเปลี่ยนแปลงนโยบายได้ในหลากหลายวิธี

กรณีตัวอย่างเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึง บทบาทสำคัญของประชาธิปไตยไซเบอร์ที่มีส่วนในการสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตย ทั้งในเชิงของการกระทำการสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ การเรียกร้อง หรือเป็นกระบอกเสียงที่กระทำการสื่อสารผ่านพื้นที่สาธารณะในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีศักยภาพในการขยายการรับรู้ของประชาชนได้สะดวกและรวดเร็ว ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่าปัจจุบันประชาธิปไตยไซเบอร์กลายมาเป็นกลไกในการสร้างและพัฒนาคุณภาพของประชาธิปไตย และมีทิศทางที่จะลงหลักปักฐานมีสถานะเป็นสถาบันทางการเมือง และ

ช่วยให้ประชาธิปไตยในโลกกายภาพเข้มแข็งขึ้น นอกจากนี้ยังมีข้อค้นพบ 4 ประการที่ประชาธิปไตยไซเบอร์จะช่วยส่งเสริมคุณค่าประชาธิปไตยในสังคมไทย ประกอบด้วย

### **1. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาสังคมโดยการเพิ่มให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับระบอบการเมืองมากขึ้น**

ประชาธิปไตยไซเบอร์ จะเข้ามาช่วยส่งเสริมคุณภาพของระบอบประชาธิปไตย โดยการเป็นช่องทางในการทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระบอบการเมืองในทั้ง 2 มิติ ทั้งการนำเสนอความต้องการเข้าระบบการเมือง และการตรวจสอบการทำงานรวมทั้งประเมินนโยบายของรัฐบาลแบบ Real Time

### **2. พัฒนาสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองให้เพิ่มมากขึ้น**

ประชาธิปไตยไซเบอร์ได้สร้างช่องทางในการมีส่วนร่วม โดยอยู่บนพื้นฐานของการสร้างคุณค่าของสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง โดยต้องพัฒนาหลักการพื้นฐานร่วมกันที่ประชาชนมีบรรทัดฐานร่วมกันในการแสดงความคิดเห็นของตนเองโดยไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของพลเมืองคนอื่น แม้ว่าในความเป็นจริงยังมีประชาชนจำนวนหนึ่งที่โพสต์ข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง หรือใส่ร้ายกันผ่านทางสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแข่งขันทางการเมืองยังคงเป็นไปนอกกระบวนการสถาบันการเมือง หรือประเทศที่รัฐบาลในบางประเทศจะบงการในเรื่องการให้สิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้ประชาชนได้ใช้สื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการต่อต้านรัฐบาลจนนำไปสู่การใช้ความรุนแรง หรือการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายอย่างสุดขั้ว

### **3. การสร้างระบบความมั่นคงปลอดภัยทางอินเทอร์เน็ตให้ประชาชน**

การรับมือกับภัยคุกคามของโลกไซเบอร์ต่อระบบเครือข่าย ภาครัฐต้องตระหนักว่าการบริหารจัดการกับโลกไซเบอร์แตกต่างจากการบริหารในโลกเชิงกายภาพที่สามารถควบคุมขอบเขตของปัญหาได้ แต่โลกไซเบอร์ไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนทำให้ควบคุมได้ยาก การปรับปรุงกฎหมายและกำหนดนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัยในโลกไซเบอร์เป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลของทุกประเทศต้องพัฒนาให้เท่าทันกับปัญหาที่เกิดขึ้น แต่รัฐต้องคำนึงถึงการสร้างคุณค่าของประชาธิปไตยให้มากขึ้นในการสร้างระบบความมั่นคงปลอดภัยให้กับประชาชน บนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับกลไกในการรับรองหลักสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง

### **4. ส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งความรู้**

อินเทอร์เน็ตช่วยลดกำแพง หรือช่องว่างในการเรียนรู้ แต่ในขณะเดียวกัน ก็อาจจะเป็นช่องทางหนึ่งในการหลงในข้อมูลที่ผิด ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมคุณค่าของประชาธิปไตยด้วยประชาธิปไตยไซเบอร์นั้น จะต้องตระหนักถึงการส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งความรู้ด้วยการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) การให้การศึกษาในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ จะช่วยให้ประชาชนมีความรู้ที่มากขึ้นเกี่ยวกับสื่อ และสามารถประเมินคุณค่าของข้อมูลต่าง ๆ ได้ การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นการเสริมสร้างพลังให้กับพลเมือง เป็นการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย และเปลี่ยนแปลงบทบาท จากการที่เคยเป็นประชาชนธรรมดาที่คอยรับสาร (Passive) ให้กลายมาเป็นผู้รับสื่อที่มีความคิดเห็น และสามารถวิพากษ์วิจารณ์ต่อสาร (Active) หรือจากการเป็นผู้รับสื่อ (Recipient) กลายเป็นผู้มีส่วนร่วม (Participant) ในสื่อ และจากผู้บริโภค (Consumer) ให้กลายมาเป็นพลเมือง (Citizen) และยังช่วยให้ประชาชนสามารถทำความเข้าใจโลกได้มากขึ้น ในสถานการณ์ที่มีข้อมูลล้นหลามในปัจจุบัน

## บทสรุป

ประชาธิปไตยไซเบอร์ (Cyber Democracy) เป็นปรากฏการณ์ของการประชาธิปไตยที่ปรากฏขึ้นในพื้นที่ที่เรียกว่าพื้นที่ไซเบอร์ (Cyber Space) และในพื้นที่สาธารณะใหม่ที่สำคัญในการแสดงออกทางการเมืองผ่านอินเทอร์เน็ตโดยผลการศึกษาและข้อถกเถียงเรื่องการเมืองในอินเทอร์เน็ตที่ผ่านมา พบว่า อินเทอร์เน็ตมีทั้งช่องทางในการส่งเสริมและพัฒนาคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย แต่ก็มีบางแง่มุมที่ทำให้ต้องระมัดระวังเช่นกันว่า อินเทอร์เน็ตจะมาลดทอนคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะมิติความมั่นคง และการสร้างประทุษวาจา ซึ่งเป็นช่องทางในการสร้างการแบ่งขั้วอย่างรุนแรง และการโจมตีกันด้วยข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จ

อย่างไรก็ตาม ภาพรวมสถานการณ์ในโลกและประเทศไทยมีลักษณะที่สอดคล้องกันในเรื่องของการถดถอยและวิกฤติของประชาธิปไตยในระดับโลก ความมีดমনของเสรีภาพสื่อ และการเข้ามามีอิทธิพลขึ้นนำสื่อโซเชียลเพื่อทำลายประชาธิปไตย ในกรณีของสังคมไทยนั้น การพัฒนาสถาบันทางการเมืองและการปกครองในช่วงที่ผ่านมาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของโลกไซเบอร์ การออกกฎหมายจำนวนมากที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในโลกอินเทอร์เน็ต และการดำเนินคดีทางการเมืองต่อกิจกรรมทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับการแสดงความเห็นในโลกไซเบอร์นั้น ไม่ได้ส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยไซเบอร์ และไม่ได้ก่อให้เกิดคุณภาพของประชาธิปไตย แต่กลายเป็นเรื่องของการทำให้กิจกรรมใน

โลกโซเชียล โดยเฉพาะประชาธิปไตยในโลกโซเชียลถูกมองด้วยสายตาหวาดระแวงและกลายเป็นเรื่องของอาชญากรรมในมุมมองของรัฐและผู้สนับสนุนอำนาจเผด็จการ

แม้ว่าบริบททางสังคมไทยในช่วงที่วิจัยจะไม่อยู่ในระบอบประชาธิปไตย แต่เมื่อพิจารณาถึงปรากฏการณ์ของการเคลื่อนไหวในโลกโซเชียลในช่วงดังกล่าว จะพบว่าเรื่องของความขัดแย้งและสุดโต่งที่เกิดขึ้น และการพยายามควบคุมโลกโซเชียลและประชาธิปไตยโซเชียลของภาครัฐ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดของโลกโซเชียล เนื่องจากเราได้มีหลายปรากฏการณ์ที่ทำให้เห็นว่า อินเทอร์เน็ตช่วยส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นของประชาชน และทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ กำหนดและนำเสนอนโยบายภาครัฐมากขึ้น

มิติของข้อควรพิจารณาในการสร้างแนวทางให้ประชาธิปไตยโซเชียลเป็นสถาบันทางการเมืองใหม่ในสังคมไทย พบว่าประกอบไปด้วย 4 มิติ ได้แก่ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาสังคมโดยการเพิ่มให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับระบอบการเมืองมากขึ้น การพัฒนาสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองให้เพิ่มมากขึ้น การสร้างระบบความมั่นคงปลอดภัยให้ประชาชนมากขึ้น และการส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งความรู้

### กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ ณัชชาภัทร อมรกุล แห่งสถาบันพระปกเกล้าที่มีส่วนช่วยสำคัญในงานวิจัยนวพร มนตรี ในฐานะผู้ช่วยวิจัยสำหรับการเก็บข้อมูลกรณีศึกษาที่น่าสนใจ และอาจารย์ ปญญวัฒน์ จิตประคอง แห่งมหาวิทยาลัยทักษิณ สำหรับข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์

### เอกสารอ้างอิง

MGR online. (2560 ก). “ปฏิรูปสายรถเมล์” แบบเก่ายังหลง..แบบใหม่ทำ

งอีกแล้ว!! สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2561, จาก

<https://mgronline.com/live/detail/9600000080913>.

MGR online. (2560 ข). ถอยดีกว่า... ไม่อ้าวว ดีกว่า.. จบตรามา! ตำรวจยอมให้หนึ่ง

กระยะ-แค็บ ช่วงสงกรานต์. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2561, จาก

[https://mgronline.com/live/detail/ 9600000034988](https://mgronline.com/live/detail/9600000034988).

Thawinee C. (2560). *ขอคัดค้านการปิดสวนสาธารณะพระราม 3 เฉลิมพระเกียรติฯ*.

สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2561, จาก <https://www.change.org/p/การทางพิเศษแห่งประเทศไทย-ขอคัดค้านการปิดสวนสาธารณะพระราม-3-เฉลิมพระเกียรติฯ> .

กรุงเทพธุรกิจ. (2561). *เครือข่ายนิสิตฯ ออกแถลงการณ์ปกป้อง "นิสิตมมส" เปิดโปงสื่อทุจริตฉาว*. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/792323>.

กานต์ ชิวสาธ. (2556). *ปรากฏการณ์ล้อเลียนเสียดสีข่าวในรายการทีวีออนไลน์ “เจาะข่าวตื้น”* (วิทยานิพนธ์). สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ข่าวสด. (2561). *‘บิ๊กตู่’ ฉะพวกทุจริตอาหารกลางวันเด็ก ลั่นต้องสำนึกเรื่องงบประมาณบ้าง*. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2561, จาก [https://www.khaosod.co.th/politics/news\\_1174742](https://www.khaosod.co.th/politics/news_1174742).

คณะกรรมการอาหาร ภูมิสถา. (2555). *สื่อสังคมออนไลน์กับภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอาหาร ภูมิสถา.

ชาญชัย ชัยสุขโกศล. (2552). *เทคโนโลยีกับการต่อสู้ทางการเมืองโดยไร้ความรุนแรง: ศึกษากรณีอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์). สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ณัฐกานต์ กุลณรงค์. (2551). *การสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในช่วงการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ* (วิทยานิพนธ์). คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ไทยรัฐออนไลน์. (2558). *ชาวเน็ตแห่ด่า ‘ซิงเกิล เกตเวย์’ แชรภาพไอคอน Wi-Fi ถูกกลาครอบ*. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2561, จาก <https://www.thairath.co.th/content/528235>.

ไทยรัฐออนไลน์. (2559). *ศาลรอลงอาญา 2 ปี ‘อานดี้ ฮอลล์’ หมิ่น ‘เนเชอรัล ฟรุ๊ต’ ละเมิด ก.ม.แรงงาน*. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2561, จาก <https://www.thairath.co.th/content/728850>.

- ไทยรัฐออนไลน์. (2560). ดีเอสไอแจ้งกองปราบเอาผิด ‘พระสนทวงศ์’  
ผิด ม.116 - พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2561, จาก  
<https://www.thairath.co.th/content/873287>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2561). ปปท.จ่อเอาผิด ผอ.ศูนย์ไร้ที่พึ่ง ‘โกง’เงินคนจน กับ  
พวกอีก 5 คน. สืบค้นเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2561, จาก  
<https://www.thairath.co.th/content/1203777>.
- นิวัติ นิยมพลอย. (2556). ไชเบอร์กับการรักษาความปลอดภัยและการปฏิบัติการ.  
สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2561, จาก  
<https://nniwat.wordpress.com/2013/11/08>.
- ประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่องจำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร ตามหลักฐาน  
การทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2561 (2562, 8 กุมภาพันธ์).  
ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 136 ตอนพิเศษ 36ง.
- ประชาไท. (2558). ‘ภูเก็ทหวาน’ ร้อง ‘ประยุทธ์’ สั่งกองทัพบกเรือถอนฟ้อง. สืบค้นเมื่อ  
6 เมษายน 2561, จาก <https://prachatai.com/journal/2015/01/57553>.
- ประชาไท. (2559). ศาลยกฟ้องนักกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ปมโพสต์วิจารณ์เหมือง  
อัครา. สืบค้นเมื่อ 6 เมษายน 2561, จาก  
<https://prachatai.com/journal/2016/11/69053>.
- ประชาไท. (2560). นริศราวัลย์ หลานสาวพลทหารวิเชียร เผยอัยการสั่งไม่ฟ้องคดี  
พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์. สืบค้นเมื่อ 6 เมษายน 2561, จาก  
<https://prachatai.com/journal/2017/01/69766>.
- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2561). ประชาธิปไตยไทย: ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาคุณค่าของ  
ระบอบประชาธิปไตยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์.  
กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- พิรงรอง รามสูต และนิริมา คณานิธินันท์. (2547). การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต.  
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- มัทนา นันดา. (2556). เว็บไซต์ยูทูบ (ภาษาไทย) กับการสื่อสารความเกลียดชัง  
(วิทยานิพนธ์). สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์  
มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ยุทธพร อิศรชัย. (2544). อินเทอร์เน็ตกับการเมืองไทย (วิทยานิพนธ์). สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- รัชนิกร ทองทิพย์. (2548). การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อสร้างพันธมิตรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (วิทยานิพนธ์). คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สาวตรี สุขศรี. (2555). ผลกระทบจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และนโยบายของรัฐกับสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น. กรุงเทพฯ: โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw) ในมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม.
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2562, จาก <http://webstats.nbt.go.th/netnbt/INTERNETUSERS.php>.
- สุธาสนี พลอยขาว. (2551). วัฒนธรรมการแสดงความคิดเห็นไม่พอใจในกระดานสนทนาทางอินเทอร์เน็ต (วิทยานิพนธ์). คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุวิภา อ่อนพึ้ง. (2554). ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550: ศึกษาความผิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ข้อมูลอันกระทบต่อความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร (วิทยานิพนธ์). คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- Barth, Thorsten D., and Schlegelmilch, Willi. (2014). Cyber democracy: The future of democracy?. In Elias G. Carayannis, David F. J. Campbell, and Marios Panagiotis Efthymiopoulos (Eds.), *Cyber-development, cyber-democracy and cyber-defense: Challenges, opportunities and implications for theory, policy and practice* (pp.195-206). New York: Springer.

- Bimber, Bruce. (1998). The internet and political mobilization: Research note on the 1996 election season. *Social Science Computer Review*, 16(4), pp. 394-404.
- Campbell, David F.J., and Carayannis, Elias G. (2014). Explaining and comparing quality of democracy in quadruple helix structures: The quality of democracy in the United States and in Australia, challenges and opportunities for development. In Elias G. Carayannis, David F. J. Campbell, and Marios Panagiotis Efthymiopoulos (Eds.), *Cyber-development, cyber-democracy and cyber-defense: Challenges, opportunities and implications for theory, policy and practice* (pp.117-146). New York: Springer.
- Côté, François. (2004). Parliamentary institutions and cyber-democracy. *Canadian Parliamentary Review*, 27(3), pp.23-26.
- Dalton, Russell J. (2004). *Democratic challenges, democratic choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Fajemisin, Joan Tirwyn. (2012). Cyber-democracy and its impact on politics. *Humanities and Social Sciences Review*, 1(3), pp.435-446.
- Filzmaier, Peter. (2002). *Cyberdemocracy - an issue for civic education*. Retrieved November 8, 2015, from [http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/filzmaier\\_cyberdemocracy.pdf](http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/filzmaier_cyberdemocracy.pdf).
- Hauben, Ronda, and Hauben, Michael. (1997). *Netizens: On the history and impact of usenet and the internet*. Los Alamitos: Wiley-IEEE Computer Society Press.
- Lynch, Marc. (2013). *Twitter devolutions: How social media is hurting the Arab Spring*. Retrieved November 8, 2015, from <https://foreignpolicy.com/2013/02/07/twitter-devolutions/>.

- Margolis, Michael. (2007). E-government and democracy. In Russell J. Dalton, and Han-Dieter Klingemann (Eds.), *The oxford handbook of political behavior* (pp.765-782). Oxford: Oxford University Press.
- Rheingold, H. (1993). *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier*. Massachusetts: Addison-Wesley.
- Shapiro, Andrew L. (1999). *The control revolution: How the internet is putting Individuals in charge and changing the world we know*. New York: Public Affairs.
- The Economist. (2016). The post-truth world - yes, i'd lie to you. Retrieved December 20, 2019, from <https://www.economist.com/briefing/2016/09/10/yes-id-lie-to-you>.
- Wilkinson, Francis. (2018). *Democracy will die, maybe in Its sleep: A Q&A with political scientist David Runciman*. Retrieved May 22, 2018, from <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-05-22/democracy-s-death-narrated-by-david-runciman>.
- World Wide Web Foundation. (2018). *World wide web foundation*. Retrieved February 11, 2018, from <https://webfoundation.org/>.